

'Ons watersysteem verdient schoonheid'

Traditiegetrouw was er bij ons watersysteem vooral aandacht voor veiligheid, zoetwatervoorziening en scheepvaart. Maar nu hebben natuur en landschapskwaliteit definitief hun intrede gedaan, constateert Ties Rijcken. 'Dat zie je terug in alle grote nationale projecten.'

W
E
T
O
S
Q

tekst ir. Frank Biesboer

Via een bijzondere route kwam ir. Ties Rijcken bij de vakgroep Waterbouw van de TU Delft terecht. Hij begon in Delft met de studie Industrieel Ontwerpen en studeerde daar cum laude af. Hij kreeg zelfs een tien voor zijn producten voor drijvende woningen. Daarna werd hij gevraagd om bij Waterbouw een interdisciplinaire ontwerpstudio op te zetten. Dat beviel hem zo goed dat hij er bleef. Vervolgens maakte hij naam met zijn ontwerp voor een afsluitbare open Rijnmond. En van lieverlee raakte hij gefascineerd door de ontwikkeling van het beheer van het hoofdwatersysteem. In zijn proefschrift analyseert Rijcken de ontwikkeling van het Nederlandse hoofdwatersysteem sinds de voltooiing van de Oosterscheldekering in 1986. Naar analogie van de ideeën van de psycholoog Maslov – die een hiërarchie bedacht voor de universele behoeften van de mens – introduceert hij een hiërarchie van het watersysteem. De onderlaag omvat de bescherming tegen overstromingsgevaar, vervolgens komen de zoetwatervoorziening, de scheepvaart en bovenin natuur en landschapskwaliteit.

Er wordt wel gezegd dat sinds de Oosterscheldekering de 'technocratische' benadering van het waterbeheer terrein verloor.

'Het gaat niet om een harde knip in de tijd, maar er is wel een markante verandering. Tijdens de bouw van de Deltawerken kende men een bepaalde manier van werken en was er een set van waarden

die breed werden gedragen. Er was een helder verhaal: 'dit nooit meer' door kustlijnverkorting. Dat verhaal werd in de jaren negentig minder eenduidig. Er kwamen andere verhalen, zoals 'meebewegen met de natuur' en 'water niet als vijand maar als vriend'. Ecologen en biologen waren in de jaren zeventig al betrokken geraakt en landschapsarchitecten begonnen nu ook hun stempel te drukken op het vakgebied. Bijvoorbeeld met het Plan Ooievaar, een pleidooi voor een grotere rol van de natuur bij de rivieren. De waterwereld begon zich omhoog te bewegen in de door mij geschetste hiërarchie van Maslov. Dat zie je sindsdien ook terug in alle grote nationale projecten in het hoofdwatersysteem. Ik heb die op een rijtje gezet en constateer dat ruimtelijke kwaliteit een steeds grotere rol is gaan spelen. Veelvuldig als verfraaiing – ik heb dat de 'lippenstift-

foto Charles Bosboom

Ties Rijcken: 'Ruimtelijke kwaliteit en veiligheid zouden op dit moment naast elkaar moeten staan in de waterbouw.'

bijdrage' genoemd – maar ook strategisch, dus medebepalend voor de totale aanpak. Dat is bekend voor het programma Ruimte voor de Rivier, dat uitdrukkelijk koos voor de landschappelijke schoonheid van verbrede rivierbeddingen. Maar ook bij de Maeslantkering – de beweegbare kering bij Rotterdam die de Nieuwe Waterweg bij storm afsluit – speelde ruimtelijke kwaliteit een enorme rol. Ik heb een studie gevonden waarin staat dat die duurder zou uitpakken dan dijkversterking in Rotterdam. Toch koos men ervoor: om het hart van Rotterdam te sparen én omdat die kering zo'n prachtig mooi technisch hoogstandje is.'

Je oordeelt nogal gemengd over de nieuwe verhalen als 'water als vriend en niet als vijand' of 'laat de natuur zijn werk doen'.

'Verhalen zijn belangrijk; die zijn nodig om over natuur en landschap te kunnen praten. En ik kan ook warm worden van de positieve kracht die er

van uitgaat. Maar dan moeten het wel goede verhalen zijn. En daar gaat het vaak mis. Wat ik ben tegengekomen, was soms tenenkrommend.

Neem de Risicospiraal. Die zegt: als je de dijken verhoogt, leidt dat tot meer investeringen, waardoor de potentiële schade toeneemt en zo het totale risico stijgt. Dat klopt gewoon niet: dankzij onze dijken zijn we één van de veiligste en rijkste landen ter wereld geworden. Maar die Risicospiraal heeft een tijd lang de aandacht van dijkversterking afgeleid richting de zogenoemde 'meerlaagsveiligheid', wat volgens mij schadelijk is geweest.

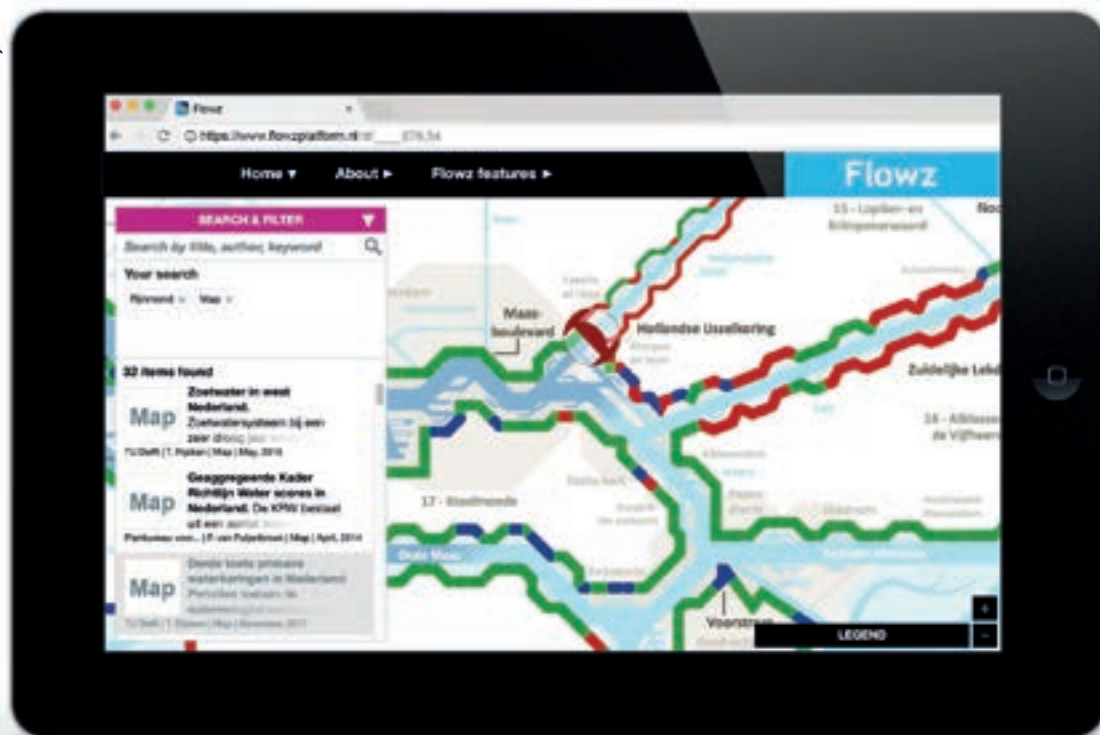
Ook het woord 'natuurlijk' wordt te pas en te onpas gebruikt. Ons watersysteem is in eeuwen door mensen gemaakt; daar is weinig natuurlijks meer aan. Zouden we het echt natuurlijker willen maken, dan zouden we juist helemaal niets meer moeten doen. Ik spreek liever over natuurontwikkeling, bijvoorbeeld met brakke gebieden achter zeedijken. Ik houd ervan om zorgvuldig gebruik te maken van de woorden natuur en natuurlijk.'

Je oppert dat het veel aantrekkelijker is om achter dat soort oneliners aan te lopen dan je bezig te houden met ingewikkelde berekeningen van risico's.

'Ik kan wel begrijpen dat bestuurders dat doen. Optimaliseren, kostenafweging en risicoreductie klinken al gauw saai, terwijl harmonie met de natuur veel meer inspireert. Verder zie ik professionals zonder waterachtergrond dat doen. En dat is jammer; die kunnen zich beter inhoudelijk in de materie verdiepen.'

Toch kan de waterbouw wel wat meer verhalen gebruiken.

'Er zijn prachtige gedichten van mensen die het waterlandschap in gaan om tot rust te komen; er staan er ook een paar in mijn proefschrift. Zelf vind ik het een goed verhaal hoe we de risicoanalyses van het watersysteem hebben verbeterd zodat we heel precies dáár kunnen investeren waar dat het meest oplevert. Dat moet de belastingbetaler ook fantastisch vinden, want het opleiden van acht promovendi kost nog minder dan het versterken van een kilometer dijk. Het is de kunst om dat verhaal goed te vertellen, en daarvoor heb ik in mijn proefschrift een eigen beeldtaal ontwikkeld.'

Ties Rijcken ontwikkelde het platform Flowz, dat kennis en ideevorming rond de waterinfrastructuur beter moet ontsluiten.

Je suggereert dat die andere nieuwe verhalen het gebrek aan onderbouwing maskeren bij het ontwikkelen van natuur en landschap in de waterinfrastructuur.

‘Ik durf die stelling wel aan. De waterwereld heeft voor veiligheid, waterkwaliteit en de scheepvaart wettelijke systemen opgebouwd die zijn gebaseerd op cycli van onderzoek, toetsingen, maatregelen en weer toetsen of is bereikt wat werd beoogd. Bij natuur en landschapskwaliteit is een vergelijkbare aanpak lastiger en minder ver ontwikkeld, maar het is zeker mogelijk. Je zou parallel aan de landelijke dijken- en waterkwaliteitstoetsen met een nationaal kwaliteitsteam een waardering van de ruimtelijke kwaliteit van het waterlandschap kunnen geven. Noem het dan alleen geen toets, maar een hulpmiddel om ruimtelijke kwaliteit systematisch te benaderen en het niveau van het gesprek daarover te verhogen. Zelf probeer ik een bijdrage te leveren door parallel aan het schrijven van mijn proefschrift een platform te ontwikkelen dat we Flowz hebben genoemd. Daarmee willen we kennis en ideevorming rond de waterinfrastructuur beter ontsluiten en daarmee helpen een balans te vinden tussen kwantitatieve onderbouwing en kwalitatieve en spirituele inspiratie.’

De behoeften van de mens hebben bij Maslov een hiërarchie: voor de hogere heb je de lagen eronder nodig. Waarom staan bescherming tegen overstroming en ruimtelijke kwaliteit niet naast elkaar?

‘Zo werkt het nu eenmaal. Dat zag je ook in 2008,

toen vanwege de financiële crisis de woorden ‘sober en doelmatig’ hun intrede deden: landschapsarchitecten die iets met waterbouw deden, kregen het daarna moeilijker. Maslow gaf overigens al aan dat het niet zo is dat eerst de onderste laag compleet moet zijn gevuld voor je verder kunt: je vult ze gaandeweg allemaal op, maar onder meer dan boven. Momenteel zijn we al behoorlijk veilig in Nederland, vooral dankzij de hoogwaterbeschermingsprogramma’s. Ik meen dat historisch gezien ruimtelijke kwaliteit boven veiligheid staat, maar dat ze op dit moment zeer zeker naast elkaar zouden moeten staan.’

In het nieuwe Deltaprogramma moet vooral het rivierengebied aan de slag met flinke dijkversterking. Welk advies geef jij mee?

‘Laat om te beginnen dat ‘sober en doelmatig’ los. Die stap terug in de hiërarchie van Maslov past niet bij de huidige tijd. In de private sector bevindt de economie zich voor het grootste deel juist hoog in de Maslov-hiërarchie. De publieke ruimte verdient schoonheid. Als het daarvoor nodig is om het bereiken van het veiligheidsdoel een paar jaar op te schuiven, dan kan dat best. Zorg dus dat projecten zo integraal mogelijk worden ingestoken; kijk naar kansen. Het mooi maken of de natuur een boost geven, hoeft ook niet altijd met veiligheid mee te liften. Het kan als losstaande maatregel een uitkomst zijn van een integrale benadering van een gebied. Daarnaast vind ik dat de afvoerverdeling tussen onze grote rivieren altijd ter discussie moet blijven staan. Kijk dan niet alleen naar veiligheid op de bovenrivieren bij hoge afvoeren, maar ook naar veiligheid in de benedenrivieren bij de meest voorkomende afvoeren. En kijk zelfs naar natuur en landschap: waarom laten we niet gecontroleerd bepaalde uiterwaarden onderlopen? De transformatie van een landschap dat blank komt te staan, is prachtig en geeft de natuurontwikkeling een enorme dynamiek. En het levert ook nog eens een laboratorium voor wetenschappelijk onderzoek. We kunnen de modellen van ons watersysteem vaker ijken als we ook bij lagere afvoeren aan de kranen mogen draaien, en niet maar eens in de honderd jaar als stormen of rivierenwaterstanden extreem zijn.’